

İKTİSATTA YÖNTEM: GLENN FOX'UN PENCERESİNDEN İKTİSADA METODOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Arş. Gör. Sinem KUTLU

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Teorisi Anabilim Dalı

ABSTRACT

The methodology of economics is the study of concepts, theories and the main principles of thought concerning the economics as a science. In this framework, the methodology of economics, which can be taken as the application of the philosophy of science to economics, includes an interdisciplinary inquiry that requires an understanding of the structure and the scope of economic thought by the help of the philosophy of science. However, both economists' avoidance of arguments about economic methodology by various reasons and inordinate interest toward natural sciences that keeps scientific philosophers away from economics has led the divergence of economics from philosophy. In this study, the arguments about economic methodology will be addressed from Glenn Fox's point of view. For this purpose, the subject matter of the methodology of economics will be stressed by considering the approaches concerning the theory appraisal in economics.

Keywords: Methodology of economics, philosophy of science, Glenn Fox.

ÖZET

İktisat metodolojisi, iktisada ilişkin kavramların, teorilerin ve temel düşünce ilkelerinin sorgulanmasını kapsayan bir çalışma alanıdır. Bu çerçevede, bilim felsefesinin iktisada uygulanması olarak ele alabileceğimiz iktisat metodolojisi, iktisadi düşüncenin yapı ve kapsamının bilim felsefesi yardımıyla kavranmasını gerektiren disiplinler arası bir sorgulamayı içermektedir. Ancak gerek iktisatçıların çeşitli sebeplerle iktisatta yöntem tartışmalarından uzak durmaları, gerekse de doğa bilimlerine duydukları aşırı ilgi sebebiyle bilim felsefecilerinin iktisattan uzaklaşmaları iktisat ile felsefenin giderek birbirlerinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, Glenn Fox'un bakış açısıyla iktisatta yöntem tartışmaları ele alınacaktır. Bu amaçla iktisatta teorilerin değerlendirilmesine ilişkin ileri sürülen yaklaşımlar irdelenerek iktisat metodolojisinin temel sorunsalı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İktisat metodolojisi, bilim felsefesi, Glenn Fox.

GİRİŞ

İktisat metodolojisi, iktisat ile bilim felsefesi arasında bulunmasına rağmen gerek iktisatçılar gerekse de bilim felsefecileri tarafından pek ilgi görmeyen bir çalışma alanıdır. Doğa bilimlerine duydukları hayranlık sebebiyle iktisadi bilginin doğası ve önemi gibi konular üzerinde düşünmeyen bilim felsefecilerine karşılık, iktisadın bir sosyal bilim olma özelliğinden sadece ders kitaplarının giriş kısmında bahseden iktisatçıların var olduğu bilinmektedir. Oysaki iktisat biliminin felsefesi, iktisadi düşüncenin yapı ve kapsamının bilim felsefesi yardımıyla kavranmasını gerektiren disiplinler arası bir sorgulamayı içerir. Diğer yandan bu gerçek, iktisat ile felsefenin giderek birbirlerinden uzaklaşmasına engel olamamıştır.

“Metodoloji” terimi iktisatta iki farklı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Dar anlamda metodoloji, yöntem, prosedür, teknik, yaklaşım gibi anlamları içerir. Geniş anlamda ise metodoloji, bilimsel olduğu iddia edilen teorilerin değerlendirilme sürecini içeren bir çalışma alanıdır. İktisadi olgulara ilişkin bilginin onaylanma sürecini analiz eden metodoloji, bu açıdan epistemoloji ile de yakından ilgilidir. İktisadın epistemolojisi, insan davranışlarına ilişkin iktisadi bilginin kaynağını, bu bilginin uygulama kapsamını ve geçerliliğini sınıyan kuralları sorgular.

Glenn Fox, “Reason and Reality in the Methodologies of Economics” (1997) adlı çalışmada metodolojiyi normatif bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Metodolojiye diğer bir alternatif yaklaşım da iktisatçıların teorileri nasıl değerlendirmeleri gerektiği yerine, nasıl değerlendirdiklerini sorgulayan pozitif metodoloji yaklaşımıdır. Pozitif metodoloji üzerine yapılan çalışmaların çoğunun Thomas Kuhn’dan esinlenilerek yapıldığı iddia edilmektedir. Kuhn, paradigma, bilimsel devrim, normal ve normal olmayan bilim kavramlarını kullanarak bilimin

döngüsel bir süreç izlediğini ifade eder (Kuhn, 1970). Kuhn’a göre paradigma, *belli bir bilimsel topluluğun bütün kollarınca paylaşılan tüm inanç kümeleri, değerleri ve tekniği ifade eden disiplinler bir matristir* (Eren, 1999: 9). Normal bilim, veri kabul edilen bir paradigma çerçevesinde sorunlara çözüm arama faaliyetlerini içerir. Zaman içerisinde normal bilim içerisinde meydana gelecek bir kriz (anormallikler) yeni bir paradigmanın ortaya çıkışına sebep olacaktır. Böylelikle bilimsel kriz çözülerek yeni bir normal bilime geçilecek ve bilimsel devrim gerçekleşecektir. Devrim yoluyla bir paradigmadan diğerine geçiş, olgun bilimin olağan gelişim sürecidir. Kuhn, bilimin yaşadığı bu döngüsel sürecin sürekli olduğunu ifade ederek pozitivist bir metodolojik yaklaşım izlemiştir (Akış, 2003: 6).

Bu çalışmada, Glenn Fox’un bakış açısıyla, iktisat metodolojisi en temel yönleriyle ele alınacaktır. Bu amaçla 1. ve 2. bölümlerde, iktisatta teorilerin nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair iktisatçılar tarafından öne sürülen başlıca yaklaşımlar özetlenerek iktisatta yöntem tartışmalarına yer verilecektir. 3. bölümde genel olarak sosyal bilim felsefesinin problemleri, 4. bölümde ise bir bilim olarak iktisadın kendine özgü problemleri üzerinde durulacaktır. Sonuç bölümünde ise son yıllarda iktisat metodolojine duyulan ilginin giderek artmasının arkasındaki nedenler irdelenecektir.

I. METODOLOJİYE GELENEKSEL BİR YAKLAŞIM

Geleneksel görüşte metodolojik sorgulama, teorilerin değerlendirilmesi için oluşturulmuş kriterler seti aracılığı ile yapılır. Bu kriterler, geçerli teoriler ile geçerli olmayan teoriler arasında ayırım yapmamıza yardımcı olurlar. Eichner (1983) teorilerin geçerliliklerini sınamada kullanılacak kriterleri üç başlık altında

tanımlamıştır. İlk olarak *tutarlılık* (coherence) kriteri, bir teorinin mantıksal bütünlüğünün ölçütüdür. Ortaya konan sonuç, tahmin ve hipotezlerin aksiyomları izleyip izlemediğini test eder. *Uygunluk* (correspondence) kriteri ise, teori ve açıklanmaya çalışılan söz konusu olgular arasındaki ilişki ile ilgilidir. Teoriden çıkarsanan sonuçların ampirik olarak gözlemlenen gerçek olgularla doğrulanıp doğrulanmadığını belirler. Teori, ampirik olarak gözlemlenenlerle ne kadar çok ilgili ise, gerçek olgulara o kadar uygun olduğu sonucuna varılır. İktisadi bir teorinin metodolojik açıdan uygunluğunun ölçülmesi ise, teorinin kapsamlılığını test eden üç yönlü bir bakış açısını gerektirir (Fox, 1997: 35-36):

- Teorinin uygulama alanının tanımlanması:
  - Teori hangi olgularla ilgilidir?
  - Hangi koşullar altında uygulanacaktır?
- Teorinin, uygunluk testinin uygulanacağı önerme ve unsurlarının tanımlanması:
  - Teorinin bütün önermeleri (varsayımları, tahminleri, hipotezleri) değerlendirilmeye dâhil edilmeli midir?
- Uygunluk nasıl test edilmelidir?
  - Deneysel gerekli midir?
  - Tarihsel veriler nasıl yorumlanmalıdır?
  - İç gözlem meşru bir bilgi kaynağı mıdır?

Üçüncü ve son kriter ise teorilerin *açıklık* (clarity) ve *basitliğini* (simplicity) ölçmektedir. Bu kriter, açıklama gücünü azaltmamak koşuluyla teorinin gereksiz tüm unsurlarının elimine edilmesi esasına dayanır. Eğer değerlendirilen teorilerin uygunluk ve tutarlılık açısından eşdeğer oldukları sonucuna varılırsa, *Occam'ın Usturası* (Occam's Razor) prensibi uygulanır¹ ve teorilerden daha basit olanı; yani yapısında daha az unsur bulunduranı tercih edilir.

¹ Occam'ın Usturası, 14. yy. İngiliz mantık bilimcisi William of Occam tarafından ileri sürülen bir prensiptir. Bu prensibe göre, herhangi bir olguya ilişkin açıklama yapılırken minimum sayıda varsayım, değişken ve kavram kullanılmalıdır. Literatürde genellikle "principle of parsimony" olarak bilinen bu ilke bütün bilimsel modeller ve teoriler için geçerlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Blumer v.d. (1987).

II. DÖRT SORUDA İKTİSAT METODOLOJİSİ

İktisatta, teorileri değerlendirme ölçütlerine ilişkin muhtelif görüşler bulunmakla birlikte, metodoloji konusundaki bu görüşlerin birçok noktada birbirlerine zıt oldukları bilinmektedir. Diğer yandan, çoğu iktisatçının, metodolojik yaklaşımlardan, Popper'ın *yanlışlanabilirlik* ilkesi ile desteklenen mantıksal pozitivist yaklaşımı ya da enstrümantalizmin çeşitli versiyonlarını benimsedikleri de görülmektedir. Çalışmasında alternatif yaklaşımları özetlemeyi amaçlayan Fox (1997), aynı zamanda birbirlerine rakip olan bu yaklaşımların ayırt edilmesinde bazı temel metodolojik soruların rol oynayabileceğini vurgulamaktadır. Fox'a (1997) göre aşağıdaki dört temel soruya verilecek cevaplar doğrultusunda metodoloji konusunda var olan yaklaşımları ayırt etmek mümkündür:

- ✓ İktisadi analizin amacı nedir?
- ✓ İktisadi olgulara ilişkin bilginin meşru kaynakları nelerdir?
- ✓ İktisadın ana konusunun kapsamı nedir? İktisadi bilginin uygulama sınırları nelerdir?
- ✓ İktisadi teori veya modellere özgü yapı nedir?

A. İKTİSADİ ANALİZİN AMACI

İktisatta en temel metodolojik sorulardan biri iktisadi analizin amacının ne olduğu sorusudur. Çalışmalarında daha çok politika çıkarsamaları üzerine odaklanan iktisatçıların, iktisadi analizlerde, entelektüel meraklarını tatmin etmenin ötesinde amaçları bulunmaktadır. Nadiren açık olarak telaffuz edilse de, iktisatçıların temel amacı insanların genel refah düzeyini yükseltmektir. Bu amaç olmaksızın iktisatçıların davranışlarının rasyonellik ilkesiyle bağdaştırılamayacağı düşünülmektedir. Diğer yandan, bu amacın salt olarak maddi ya da finansal refahın artırılmasına hizmet ettiği

düşüncesinin yaygın olduğu ve bu yanlış anlamının da iktisatçılara zarar verdiği iddia edilmektedir.

Neredeyse tüm iktisatçılar insanların genel refah düzeyini yükseltme amacına odaklanmışken, bu amaca nasıl ulaşılacağı konusunda iktisatçılar arasında fikir birliği sağlanamamıştır. Bu konudaki anlaşmazlık genellikle, Fox'un (1997) *araçsal amaç* (instrumental purposes) olarak adlandırdığı, amaca ulaştıracak stratejilerin seçimi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada iki temel görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, başarılı bir iktisadi analiz sosyal olguların anlaşılmasını mümkün kılan analizdir. Kalitatif analizi vurgulayan bu görüşün aksine ikinci görüş, iktisadi analizin araçsal amacını "açıklama" olarak görür. İktisatta açıklama genellikle, Carl Hempel'in de belirttiği gibi, genel bir kanundan (covering law)² türetilmektedir. Bu görüşe göre, açıklama, özel bir durumun, genel bir prensip ya da kanundan türetilmesini yansıtmalıdır. Ayrıca, iktisadi açıklamaların genellikle rasyonellik ilkesine dayandırıldığı da görülür (kâr maksimizasyonu, fayda maksimizasyonu gibi). Kalitatif analizi vurgulayan diğer görüşün aksine bu görüşte, kantitatif analiz ve rasyonellik ilkesine dayanan istatistiksel hipotez testleri ön plana çıkarılmıştır. Kantitatif ölçüm, tahmin ve sosyal olguların kontrolü vurgulanmaktadır.

İktisadi analizin amacının ne olduğu sorusuna iktisatçılar muhtelif cevaplar vermekte birlikte, Fox (1997) bu cevapları dokuz farklı başlık altında toplamıştır. Fox'a (1997) göre iktisadi analizin; açıklama, tahmin, tanımlama, iyi konuşma, etkinliği artırma, sistematik düşünme, hipotezleri test etme, kanunları ortaya çıkarma ve anlama olmak üzere dokuz farklı amacı vardır.

Paul Samuelson'a (1979) göre ise iktisat teorisinin amacı reddedilebilir hipotezler

² "Covering law" modeli Alman mantık bilimci C.G.Hempel tarafından ortaya atılmış, nomolojik-dedüktif yöntem olarak da bilinen bir *açıklama* modelidir. Modele göre, eğer bir önerme kesin, gerçek önermeler ve kanunlar setinden türetilmişse, o önerme açıklanmış bir önermedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Hempel ve Oppenheim (1948).

üretmektir. Reddedilebilir hipotezler, bir teorisin aksiyomlarından türetilen ve yanlışlanabilen gözlemlerdir. Bu görüşe göre iktisatta bilimsel olan ile bilimsel olmayan ayrımı, Karl Popper'in öne sürdüğü *yanlışlanabilirlik* ilkesine dayandırılmıştır.

Milton Friedman (1953) iktisadi analizin tek amacının ileriye dönük güvenilir tahminler yapabilmek olduğunu savunmaktadır. İktisadi teorileri varsayımlarının doğruluğuna göre değerlendiren yaklaşıma karşı çıkan Friedman'a göre, teorilerin değerlendirilmesindeki tek ölçüt tahminlerin başarısıdır.

Ludwig von Mises, iktisadi analizin amacının, özgür bir toplumun kişisel çıkarlara sahip bireyleri arasındaki iradi mübadele ilişkilerinden doğan toplumsal etkileşimin evrensel kanunlarını bulmak olduğunu ifade etmiştir (Fox, 1997: 41).

McAfee'ye (2006) göre iktisadi analizin pozitif ve normatif olmak üzere iki temel amacı bulunmaktadır. Pozitif analiz, ekonomideki mal ve hizmetlerin (kıt kaynakların) dağılımının nasıl belirlendiğinin bilimsel olarak anlaşılmasını amaçlamaktadır. Normatif analiz ise, pozitif analize değer yargılarını da katarak toplumsal refahın artırılmasında izlenecek yolun ne olması gerektiğini sorgular.

Özetlemek gerekirse, iktisadi analizin amacının ne olduğu metodolojik açıdan tartışmalı bir konudur. Farklı ekollere mensup iktisatçıları bu soruya verilecek yanıtlara göre ayırabilmek de mümkündür. Bu ayırım bazen iktisadın farklı amaçlarına verilen nispi öneme de bağlı olmaktadır.

B. İKTİSADİ BİLGİNİN KAYNAĞI

Fox (1997), iktisadi bilginin dört farklı kaynağının olduğunu ifade etmektedir. Bilgi; insan dışı varlıklardan kaynaklanabilir (keşif-revelation), iç gözlemlerle elde edilebilir (mantık-reason), dış dünyaya ait objektif gözlemlerle elde

edilebilir (gözlem- observation) veya geleneklerden kaynaklanabilir (gelenek- tradition).

Her ne kadar iktisatçıların çoğu insan dışı varlıkları iktisadi bilginin önemli bir kaynağı olarak görmese de, gerçekte durum böyle değildir. İktisatta, insan bilincinin dışında var olan, ya da diğer bir deyişle, insan algısından kaynaklanmayan bilgiye de rastlanmaktadır. Bunun en belirgin örneği, doğadaki bazı varlıkların insan algısından bağımsız olarak içsel (intrinsic) değer taşımasıdır.

İç gözlem de çoğu zaman iktisatçıların tarafından iktisadi bilginin bir kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu görüşe göre, iktisatçı kendi içgüdülerini, algılarını ve davranışlarını inceleyerek toplumsal gerçekliği kavrayabilir. İç gözlem, iktisattaki rasyonellik ilkesi ile yakından ilgilidir.

Gözlem ise iktisattaki bazı metodolojik doktrinlere göre bilimsel iktisadi bilginin tek kaynağıdır. İktisatta gözlem değişkenlere ait tarihsel değerlerin ölçülmesini içerir. İktisadın bir alt disiplini olan ekonometri, tarihsel verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasını amaçlar.

Popper'e (1963) göre en önemli bilgi kaynağı gelenektir. Toplumlar da kalıtım yoluyla kazanılan geleneklerin entelektüel, yasal ve kültürel öğeleri bulunur. Popper, geleneklerle gelen bilginin insanlara doğrudan aktarılmış olsa da eleştirilebileceğini ve reddedilebileceğini ifade etmektedir.

Metodolojistler, iktisadi olgulara ait kabul edilebilir bilgi kaynaklarının ne olduğu sorusu dışında, bu potansiyel kaynaklardan elde edilecek bilginin nasıl onaylanacağı ile de ilgilenirler. Örneğin, iç gözlemde bireyin kendi algılarıyla edindiği bilginin genel bir durum ya da diğer bireyler için nasıl genelleştirileceği tartışma konusudur. Diğer yandan, iktisadi bilginin tek kaynağının dış dünyaya ait gözlem olduğunu savunan iktisatçıların tümevarım problemiyle karşılaşmaları kaçınılmazdır (Blaug, 1992: 13). Benzer olguların art arda gözlemlenmesi sadece

bir tesadüf de olabileceğinden, gözlemin tek başına bir teorisinin onaylanması için yeterli olup olmadığı da tartışmaya açıktır.

C. İKTİSADİ ANALİZİN KAPSAMI

İktisatla ilgili diğer bir metodolojik soru, iktisat teorisinin toplumsal yapının yalnızca maddi ya da finansal alanlarında mı uygulanabildiği; maddi amaç gütmeyen insan davranışlarını açıklamada da iktisat teorisinden faydalanılıp faydalanılmayacağıdır. Adam Smith, J. Neville Keynes gibi iktisatçıların, iktisadın sadece bir toplumdaki maddi refahın düzeyini belirleyen kanunların bulunmasını amaçladığını söyleyerek dar anlamda bir iktisat tanımı yapmışlardır (Fox, 1997: 44). Ancak, Lionel Robbins (1932) ile başlayarak iktisatçıların, insan davranışlarının birçok yönünü kapsayacak şekilde disiplinlerinin sınırlarını genişletmişlerdir.

Diğer yandan, bazı iktisatçıların uygulamada iktisadi analiz sınırları olduğunu iddia etmektedirler. Bu görüşe göre, iktisadın uygulama alanının sınırlarını belirleyen unsur rasyonellik ilkesidir. Rasyonel davranış ancak araç-sonuç ilişkisinin bilindiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, bilinen araçların kullanımının rasyonelle olması bu araçlarla bilinen sonuçlara ulaşılabilmeyle bağlıdır.

Bilginin sınırı, bu bilginin uygulama alanı/kapsamı ile tanımlandığı gibi, güvenilirliği ile de tanımlanır. Pek çok bilimsel disiplinde, araştırma sonucu elde edilen bilginin tekrarlanması, savların güvenilirliğinin bir göstergesi olarak kabul edilir. Ancak bu kriter, iktisadi araştırmalarda nadiren kullanılabilen ve her zaman başarılı olamamaktadır. Ampirik sonuçların tekrarlanması veri kullanımı ve hesaplama ile ilgili ayrıntıların gözden geçirilmesini gerekli kılar. Farklı veriler kullanarak aynı ampirik sonucun elde edilmesi, tahmin edilen ilişkinin ve parametrelerin sabit kaldığının göstergesidir. Fakat iktisat gibi insan davranışlarını konu edinen bir disiplinde böyle bir duruma çok sık rastlamak mümkün değildir.

D. İKTİSAT TEORİSİNİN YAPISI

Diğer bilimlerde olduğu gibi iktisat metodolojisinde de bilimsel teorilere özgü yapının nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. İktisat teorilerini değerlendirirken esas alınacak kriterlerin doğa bilimlerindekiyle özdeş olup olmadığı sorusu bunların başında gelmektedir. Bu soruya evet cevabını veren Monizm görüşüne göre, teorileri değerlendirmeye ilişkin ilkeler bütün bilimsel disiplinler için aynıdır. Hayır cevabını verenlere göre ise teoriler tüm bilimsel disiplinlerde farklı bir değerlendirilmeye tabi olmalıdır. Düalistler, insan davranışlarıyla ilgili disiplinlerin, teorilerin değerlendirilmesinde, esas olarak diğer disiplinlerden farklı bir mantığa ihtiyacı olduğunu iddia ederler. Plüralistler ise düalistlerin yaptığı bu ayrımın dahi, deneysel ve deneysel olmayan doğa bilimleri arasındaki farklılıkları uzlaştırmada yeterli olamayacağını savunurlar.

Mises, tüm bilimler için metodolojik monizmi savunan mantıksal pozitivistleri eleştirerek, iktisadı diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliğin, iktisadın bilinçli insan davranışlarıyla uğraşması olduğunu iddia etmiştir. Ana konularını oluşturan objelerin ancak dışsal gözlemcileri olarak analiz yapabilen doğa bilimcilerinin aksine, iktisatçıların temel konusu, rasyonel ajanların bilinçli davranışlarıdır. Disiplinler arasındaki bu temel farklılık, kaçınılmaz olarak bu disiplinlerin bilimsel görüşlerinin epistemolojik statüsünü değiştirmekte ve bilimde metodolojik düalizmi gerektirmektedir (Leeson ve Boettke, 2004: 7-8).

Teorilerin yapısıyla ilgili diğer tartışmalar çoğunlukla iktisat teorilerinin içeriği ile ilgilidir. İktisat teorilerinin yapısının rasyonel insan davranışına bağlı olduğu konusunda iktisatçıların arasında geniş ölçüde görüş birliği bulunmakla birlikte, iktisatta rasyonelliğin ne anlama geldiği konusunda kuvvetli fikir ayrılıkları söz konusudur.

Son olarak, iktisadi analizlerde matematiğin rolü de en çok tartışılan konulardan biridir. İktisat

teorilerinin oluşturulmasında matematiksel ifadelerin gerekli olup olmadığı; iktisadi analizlerde ne ölçüde matematikten yararlanılabileceği gibi konularda farklı görüşler mevcuttur. Bu konudaki en yaygın eleştiri, iktisadın matematiksel bir analiz için kurgusal bir dünya kurma zorunluluğudur. Matematikleşme, olguların soyutlanmasını ve gerçeğin nicel olarak ifade edilmesini gerektirir. Sosyal dünyanın karmaşık ve belirsiz olgularını matematik diliyle incelemek, matematik ile ifade edilemeyen konuların dışlanmasına yol açabilir. Bu nedenle, matematiğin ağırlığı arttıkça iktisadın gerçeklerle arasındaki mesafenin artacağı endişesi, matematiğin iktisatta amaç değil araç olarak kullanılması gerektiği fikrini yaygınlaştırmıştır (Acar, 2008: 92).

III. SOSYAL BİLİM FELSEFESİNİN GENEL PROBLEMLERİ

Tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi iktisatta da metodolojik sorular bilim adamlarının kendi aralarında bölünmelerine sebep olmaktadır. Genel olarak sosyal bilimciler arasında tartışmaya yol açan bazı metodolojik soruları ve bunların iktisada yansımalarını şöyle sıralamak mümkündür:

Sosyal bilimin amacı ne olmalıdır?: İktisatçıların, temel amaçlarının anlama mı, açıklama mı, yoksa tahmin yapmak mı olduğu konusunda fikir birliğine sahip değillerdir. Buna karşın, diğer tüm bilimlerde olduğu gibi iktisatta da genel amacın bilginin kesin, bilimsel ve tatmin edici hale getirilmesi olduğu kabul edilebilir.

Sosyal bilim bireyselci mi yoksa bütünselci mi olmalıdır?: Keynesci makroekonomik teori önemli bir istisna olarak kabul edilmekle birlikte iktisatçıların genellikle bireyselci bir yaklaşıma sahip oldukları bilinmektedir. Diğer taraftan, insanın çevresiyle sürekli etkileşim, oluşum ve değişim içinde bulunduğu göz önüne alındığında, çevresinden izole edilmiş, soyut bir insan modelini baz alan metodolojik bireyselciliğin “holistik evren modeli” içinde anlamsız olduğu da düşünülebilir (Dulupçu, 1999: 44).

Bilgi gözleme mi, sağduyuya mı dayanmalıdır?: İktisat metodolojisinde Ortodoks görüşün, bilginin gözleme dayanması gerektiğine inanan deneyselciğe; uygulamada ise iktisatçıların rasyonalizme yakın olduğu bilinmektedir. Diğer yandan Kant, ne pür rasyonalizmin, ne de pür deneyselciğin metodolojik açıdan doğru olmayacağını savunmaktadır. Deneyle elde edilen veri olmaksızın, pür mantığın içinde yaşadığımız gerçekliğe ilişkin bize bilgi sağlaması söz konusu değildir. Benzer şekilde, insanın her türlü deneyimden önce sahip olduğu zihinsel yargılama yetisi; yani sağduyu olmaksızın, deneyle elde edilen bilgiyi kavraması mümkün değildir (Leeson ve Boettke, 2004: 3-4).

Teoriler doğruluklarına göre mi, sağladıkları yarara göre mi yargılanmalıdır?: İktisat metodolojisinde, teorileri doğruluklarına göre yargılayan bilimsel gerçekçilere karşın, araçsalcılar teorilerin birer araç olduğunu ve sağladıkları yarara göre değerlendirilmeleri gerektiğini savunurlar (Hausman, 1992: 286-287).

IV. İKTİSAT BİLİMİNİN KARAKTERİSTİK PROBLEMLERİ

Fox'a (1997) göre iktisadi araştırmalarda uygulamacıların karşılaştığı en belirgin problemler şunlardır:

- İktisatta kullanılan veriler tarihseldir, yani kontrollü deneyler sonucu elde edilmezler. İktisadi araştırmalarda deneyle elde edilen bilginin kullanımı konusunda etik ve pratik engeller vardır. Tarihsel verilerin elde edilmesi ve yorumlanmasında ise iktisatçıların birçok zorluklarla karşılaştığı bilinmektedir. Bununla birlikte, iktisat teorilerini deneyle test etmenin mümkün olmaması, teorilerin ampirik olarak onaylanması ya da geçersiz kılınmasını engellemektedir (Leeson ve Boettke, 2004: 13-14).

- İktisadın ana konusu insan davranışlarıdır. İnsanların amaçları, tercihleri, algıları, beklentileri, yetenekleri birbirinden farklıdır ve sürekli değişir. Bunun dışında, çevresel faktörler, yaşam tecrübeleri, kültürel etkenler ve sosyal kurumlar da birbirinden farklıdır. Böyle bir yapı içerisinde iktisadın toplumsal etkileşimi anlayabilmesi; zaman ve mekândan bağımsız, her döneme, koşula ve topluma ışık tutabilecek evrensel teoriler üretebilmesi zorlaşmaktadır. Mises, insan davranışlarında doğa bilimlerinde olduğu gibi değişmez ilişkilerin söz konusu olmadığını; bu yüzden insan davranışları ile ilgili konularda evrensel olarak geçerli, kantitatif teorilerin mümkün olamayacağını savunmaktadır (Leeson ve Boettke, 2004: 8).
- İktisat sosyal bir yapı içinde insan davranışlarını inceler. Teorilerin oluşturulmasında sosyal bir toplumun sahip olduğu etik değerleri göz ardı etmek oldukça zordur. Diğer yandan, etik değerler algılamayı ve problemlerin teşhisini etkiler. Farklı etik değerlere sahip iki analistten birinin problem olarak algıladığı, diğerine göre çözümün kendisi olabilir.
- İktisadın sınırlarının sürekli genişlemesi, hukuk, politika, etik gibi diğer sosyal bilimlerle giderek iç içe girmesine yol açmaktadır. Bu durum iktisadın *disipliner emperyalizmle*³ suçlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca iktisat teorisinin genel olarak sosyal teoriyle bu denli iç içe olması bilimsel disiplin kimliğini de zedelemektedir.

³ İktisatta disipliner emperyalizm ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Sayer (2001).

SONUÇ YERİNE: NEDEN METODOLOJİ?

Metodoloji, çoğu zaman iktisatçıların üzerinde çalışmaktan, hatta konuşmaktan çekindiği; kimi iktisatçıların ise üzerinde çalışmaya ya da düşünmeye bile değer bulmadığı bir konu olarak algılanmaktadır. Dünyada az sayıda üniversitede ders olarak okutulduğu; bilim felsefecilerinin bile iktisat metodolojisine özgü problemleri görmezden geldiği bilinmektedir. Ancak bu durum zamanla değişmektedir. Son yıllarda giderek artan sayıda iktisatçı iktisat metodolojisine ilgi duyarak bu alanda çalışmalar yapmıştır.

Fox'a (1997) göre, metodoloji üzerine yapılan çalışmalarda son yirmi yıldır yaşanan artışın nedeni, makroekonominin yapısal bütünlüğünün çökmesidir. Son yüzyılda iktisadın en gözde çalışma alanı haline gelen makroekonominin birbirinden bağımsız, izole edilmiş alanlara ayrılması, iktisat metodolojisine duyulan ilginin yeniden canlanmasına sebep olmuştur.

Neville Keynes ve Ludwig von Mises, iktisatçıların metodolojiye duydukları ihtiyacı iktisadın içsel olarak politik bir disiplin olmasına bağlamaktadırlar. İktisadın bağlı olduğu ilkeler, aynı zamanda politik hareketin de sınırlarını belirler. Dolayısıyla, bu ilkeleri belirleyenler, bu ilkelerin yarattığı sınırlamalara karşı çıkanların kendilerine meydan okuyacaklarının da farkındadırlar. Bu nedenle, iktisatçı disiplininin ana konusunu, ilkelerini ve bilgi sınırlarını iyi anlamalıdır. Bu noktada kendisine yol gösterecek olan ise metodolojidir.

Lawson'ın (2003) neden metodoloji sorusuna verdiği cevap, "...çünkü metodoloji kaçınılmazdır" olmuştur. Ona göre, tüm bilimsel araştırmalar metodolojik varsayımlara dayanmaktadır. Verilerin ve kullanılacak ekonometrik model ya da diğer matematiksel yaklaşımların seçimi konusunda, ampirik araştırmalarla elde edilen sonuçların karşılaştırılması, açıklama, tahmin ve genelleştirme konularında verilecek kararların tümü metodolojiktir. Tüm bunlar, iktisatçıların "kaçınılmaz" olarak metodolojiyle uğraşmalarına sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Gökmen T.; (2008), **İktisadı Değiştirmek: Neoklasik İktisada Eleştirel Bir Yaklaşım**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- AKIŞ, Begüm; (2003), "Thomas Kuhn'un Bilim Tartışmaları Üzerine", **PIVOLKA**, 2 (4), ss. 6-7.
- BLAUG, Mark; (1992), **The Methodology of Economics: Or how Economists Explain**, Cambridge University Press, New York.
- BLUMER, Anselm, EHRENFREUCHT, Andrzej, HAUSLER, David ve WARMUTH, Manfred K.; (1987), "Occam's Razor", **Information Processing Letters**, Vol.24, No.6, ss.377-380.
- DULUPÇU, Murat A.; (1999), "İktisattaki Paradigmik Dönüşüm: Kozmik İktisattan Kaotik ve Kuantum İktisadına Geçiş", **İktisat Dergisi**, Mayıs 1999, Sayı 389, ss. 37-46.
- EREN, Ercan; (1999), "İktisat Metodolojisi "Nereden Nereye; 1950-1999". **İktisat Dergisi**, Mayıs 1999, Sayı 389, ss. 6-17.
- FOX, Glenn; (1997), **Reason and Reality in the Methodologies of Economics**, Edward Elgar, Cheltenham.
- FRIEDMAN, Milton; (1953), "The Methodology of Positive Economics", **Essays in Positive Economics**, University of Chicago Press, 1966, ss. 3-43.
- HAUSMAN, Daniel M.; (1992), **The Inexact and Separate Science of Economics**, Cambridge University Press, Cambridge.
- HEMPEL, Carl G. ve OPPENHEIM, Paul; (1948), "Studies in the Logic of Explanation", **Philosophy of Science**, Vol. 15, No. 2, ss.135-175.
- KUHN, Thomas; (1970), **The Structures of Scientific Revolutions**, University of Chicago Press, Chicago.
- LAWSON, Tony; (2003), "Why Methodology?", İnternet Adresi: <http://www.econ.uoa.gr/UA/files/1027030227.pdf>. Erişim Tarihi: 13.03.2009.
- LEESON, Peter T. ve BOETTKE, Peter J; (2004), "Was Mises Right? Philosophical Progress and the Methodology of Economic Science", **Global Prosperity Initiative Working Paper No.27**. George Mason University, Mercatus Center.

McAFEE, R. Preston; (2006), **Introduction to Economic Analysis**, İnternet Adresi: <http://www.mcafee.cc/Introecon/IEA.pdf>. Erişim Tarihi: 14.03.2009.

POPPER, Karl; (1963), **Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge**, Routledge And Kegan Paul, London.

ROBBINS, Lionel; (1952), **An Essay On The Nature And Significance Of Economic Science**, MacMillan, London.

SAMUELSON, Paul A.; (1979), **Foundations of Economic Analysis**, Atheneum, New York.

SAYER, Andrew; (2001), "For Postdisciplinary Studies: Sociology and the Curse of Disciplinary Parochialism/Imperialism", From: J.Eldridge, J.MacInnes, S.Scott, C.Warhurst and A. Witz (eds) **For Sociology: Legacies and Prospects**, Durham: Sociologypress, ss.83-91.